

مرکز مدیریت حوزه علمیه قم

رساله علمی سطح ۳

موضوع رساله: آسیب‌شناسی تربیت دینی دانش‌آموزان

استاد راهنما: حجت‌الاسلام والمسلمین سید احمد ربیعی

استاد مشاور: حجت‌الاسلام والمسلمین علیرضا پیروزمند

نگارنده: علی کساری

سال تدوین: ۱۳۹۰

۵۲

چکیده پایان نامه

الف: تبیین مقاله

تربیت در لغت به معنای پروراندن و رشد دادن است و در اصطلاح عبارت است از مجموعه‌ای از اعمال یا تأثیرات عمدی و هدفدار یک انسان (مربی) به منظور اثرگذاری بر شناخت‌ها، اعتقادات، احساسات، عواطف و رفتارهای انسان یا انسان‌های دیگر (متربی یا متربی‌ان) بر اساس برنامه‌ای سنجیده.

تربیت نیز همانند بسیاری دیگر از امور بشری دچار آسیب‌ها و آفت‌هایی می‌گردد که شناسایی آنها یک ضرورت است، به خصوص آنگاه که مراد ما از تربیت، تربیت دینی بوده و مخاطب ما دانش‌آموزان باشند. لذا آسیب‌شناسی تربیت دینی دانش‌آموزان در سه سطح شناسایی عوامل و زمینه‌های آسیب‌رسان در تربیت دینی، بررسی میزان و نحوه آسیب‌پذیری دانش‌آموزان و سرانجام ارائه راهکارهای مناسب جهت از بین بردن آسیب‌ها، امری ضروری می‌باشد.

از این رو و از آنجا که گروه هدف ما در این پایان‌نامه، دانش‌آموزان می‌باشند، برای آسیب‌شناسی، از دو منظر درون سازمانی (آموزش و پرورش رسمی) و بیرون سازمانی (آموزش و پرورش غیررسمی) به موضوع پرداخته شده است.

آسیب‌های درون سازمانی عبارتند از: ۱- آسیب‌شناسی از جهت برنامه‌ریزی درسی، ۲- آسیب‌شناسی از جهت محتوای درسی، ۳- آسیب‌شناسی از جهت روش‌های یاددهی و یادگیری، ۴- آسیب‌شناسی از جهت روش‌های ارزشیابی، ۵- آسیب‌شناسی از جهت نقش ساختارهای رسمی و اداری وزارت آموزش و پرورش در حوزه تربیت دینی.

و آسیب‌شناسی برون سازمانی شامل: ۱- آسیب‌شناسی از جهت نقش خانواده،
۲- آسیب‌شناسی از جهت نقش رسانه‌های ارتباط جمعی (دیداری، شنیداری و مجازی)،
۳- آسیب‌شناسی از جهت نقش گروه دوستان و همسالان می‌باشد.

البته از آنجا که آسیب‌شناسی باید مآلاً منجر به ارائه راهکارهای مناسب و کاربردی بشود در فصل دوم به ارائه راهکارهای پیشنهادی پرداخته شده است و سرانجام و در بخش پایانی شاخص‌های تربیت دینی دانش‌آموزان با استفاده از قرآن کریم و فرمایشات معصومین - علیهم‌السلام - در قالب ۹ شاخص شامل شاخص‌های: شناخت و بصیرت، تفکر و تعقل، کرامت انسانی، عزت نفس، محبت و مهرورزی، اعتدال، صبر و بردباری، آزادی و اختیار و شاخص عمل مورد بررسی قرار گرفته است.

ب: روش

تحقیق ما در این رساله با روش کتابخانه‌ای بوده و در تبیین مطالب با نظر داشت فرمایشات پیشوایان دینی و نظرات دانشمندان اسلامی به توصیف و تحلیل موضوع پرداخته‌ایم.

ج: سؤال اصلی

آسیب‌های تربیت دینی دانش‌آموزان چیست و چه عواملی و چگونه منجر به بروز آسیب‌های تربیتی شده و راهکارهای پیشگیری و مبارزه با این آسیب‌ها کدام است؟

د: فرضیه تحقیق

- ۱- متون درسی ما در زمینه تربیت دینی، دارای اشکالاتی است.
- ۲- ساختارهای متولی امر تربیت دینی، از کارآمدی لازم برخوردار نیستند.
- ۳- نظام موجود آموزش و پرورش به دلیل شغل محوری، نمی‌تواند در راستای تربیت صحیح دینی، موفق باشد.

هـ: نتایج تحقیق

نهاد آموزش و پرورش رسمی باید اصلاحات اساسی را در حوزه‌های گوناگون تربیتی انجام داده و با استفاده از کارشناسان خُبیره دینی و تربیتی نسبت به رفع آسیب‌ها اقدام اساسی بعمل آورند.

البته در این بین نقش نهاد روحانیت نیز نقش اساسی و غیر قابل انکار است.

بدیهی است که با استمرار وضعیت موجود بخصوص آسیب‌هایی مانند ارائه حجمی از مطالب با شیوه حفظ محوری، نگاه شغل محور، ارزشیابی مبتنی بر کسب نمره و... نمی‌توان انتظار کسب نتایج مطلوبی را از نظام موجود تعلیم و تربیت داشت.

فهرست مطالب

مقدمه ۱

فصل اول: واژه‌شناسی

معنای لغوی تربیت ۵
معنای اصطلاحی تربیت ۶
تربیت دینی ۹
آسیب‌شناسی ۱۱
خلاصه فصل ۱۴

فصل دوم: آسیب‌شناسی تربیت دینی دانش‌آموزان از منظر

عوامل درون‌سازمانی و برون‌سازمانی

- اشاره ۱۵
آسیب‌شناسی عوامل درون‌سازمانی ۱۶
الف: آسیب‌شناسی از جهت برنامه‌ریزی درسی ۱۶
۱- فقدان برنامه‌ریزان و کارشناسان با صلاحیت ۱۶
۲- عدم نیاز سنجی مناسب ۲۲
۳- آسیب در طراحی هدف ۲۴
ب: آسیب‌شناسی از جهت محتوای درسی ۲۶
۱- عدم تناسب محتوا با هدف ۲۶
۲- عدم رعایت اصل تدریج ۲۷
۳- عدم تناسب محتوا با اوضاع و شرایط اجتماعی ۳۰
۴- عدم توجه به توان فکری و فهم دانش‌آموزان ۳۱

- ۵- عدم تعادل بین محتوا و روش ۳۴
- ج: آسیب‌شناسی از جهت نقش معلم ۳۶
- ۱- عدم هماهنگی میان گفتار و رفتار ۴۱
- ۲- ظاهرسازی و ریا و نفاق ۴۵
- ۳- عدم تخصص و تسلط بر منابع دینی ۴۶
- ۴- توجه به محفوظات ۴۹
- ۵- عدم توجه به بروز خلاقیت مترتبان ۵۱
- د: آسیب‌شناسی از جهت روش‌های یاددهی و یادگیری ۵۵
- ۱- عدم استفاده از بازی‌های آموزشی ۵۷
- ۲- عدم استفاده از زبان هنر ۵۹
- ۳- بکارگیری روش‌های تحکم‌آمیز و غیر منعطف ۶۲
- ه: آسیب‌شناسی از جهت روش‌های ارزشیابی ۶۴
- ۱- سرکوب انگیزه‌ها و ایجاد غرور بیجا ۶۵
- ۲- زیر سؤال بردن کرامت و عزت نفس دانش‌آموزان ۶۶
- ۳- اتکاء به محفوظات ذهنی ۶۹
- ۴- ایجاد رقابت‌های ناسالم و زمینه‌سازی برای بروز رفتارهای غیر اخلاقی ۷۰
- و: آسیب‌شناسی از جهت نقش ساختارهای رسمی آموزش و پرورش ۷۵
- آسیب‌شناسی از منظر عوامل برون سازمانی ۸۴
- اشاره ۸۴
- الف: آسیب‌شناسی از جهت نقش خانواده ۸۴
- ب: آسیب‌شناسی از جهت نقش رسانه‌های ارتباط جمعی (دیداری، شنیداری، مجازی) ۹۲
- ۱- رادیو و تلویزیون ۹۳
- ۱-۱: عدم تقسیم بندی مخاطبان به گروه‌های سنی مختلف ۹۴

- ۹۶ ۲-۱: عدم اعطای بیش و ایجاد انگیزه.....
- ۹۸ ۳-۱: عدم استفاده از روش اسوه‌سازی و الگوپردازی.....
- ۱۰۳ ۲- ماهواره.....
- ۱۰۷ ۳- اینترنت.....
- ۱۰۸ ۳-۱: سایت‌های خبری و خبرگزاری‌های اینترنتی.....
- ۱۰۹ ۳-۲: رسانه‌های اجتماعی.....
- ۱۱۲ ج: آسیب‌شناسی از جهت نقش گروه دوستان و همسالان.....
- ۱۱۵ ۱- عدم نظارت والدین بر گزینش دوستان فرزندان.....
- ۱۱۷ ۲- دوستی با افراد منحرف فکری و اعتقادی.....
- ۱۱۹ ۳- دوستی با انسان احمق و بی‌تدبیر.....
- ۱۲۲ ۴- دوستی با رفیق گناهکار و بد اخلاق.....
- ۱۲۳ ۵- عدم رعایت حدود دوستی.....

فصل سوم: راهکارهای آسیب‌زدایی از تربیت دینی

- ۱۲۷ ۱- رعایت اصل تدریج.....
- ۱۲۸ ۲- توجه به توان فکری و استعداد دانش‌آموزان.....
- ۱۲۹ ۳- تدوین متون درسی بر اساس نیازهای روز.....
- ۱۳۰ ۴- ایجاد مراکز پاسخگویی تلفنی به سئوالات و شبهات دینی.....
- ۱۳۲ ۵- ایجاد مراکز تخصصی در حوزه علمیه.....
- ۱۳۲ الف: ایجاد مراکز تخصصی سطوح ۳ و ۴ برای پرورش برنامه‌ریزان درسی.....
- ۱۳۳ ب: ایجاد مراکز تخصصی برای تربیت معلمان دینی و قرآن در حوزه‌های علمیه.....
- ۱۳۵ ج: ایجاد و توسعه مراکز تربیت مربی کودک و نوجوان.....
- ۱۳۶ ۶- انجام ارزشیابی توصیفی.....

فصل چهارم: شاخص‌های تربیت دینی

- ۱- شناخت و بصیرت ۱۴۰
- ۲- تفکر و تعقل ۱۴۵
- ۳- کرامت انسانی ۱۴۹
- ۴- عزت نفس ۱۵۲
- ۵- محبت و مهرورزی ۱۵۸
- ۶- اعتدال ۱۶۰
- ۷- صبر و بردباری ۱۶۶
- ۸- آزادی و اختیار ۱۶۹
- ۹- عمل ۱۷۵

فصل پنجم

- جمع بندی و نتیجه گیری ۱۸۰
- منابع و مأخذ ۱۸۶

مقدمه:

تعریف و بیان مسئله و تعیین محدوده آن:

الف) بیان مسئله

یکی از اهداف اساسی برنامه‌ریزان و اندیشمندان تربیتی، عجزین ساختن فرایند تعلیم و تربیت دانش‌آموزان با آموزه‌های تربیتی و اخلاقی اسلام است. به گونه‌ای که برای تحقق این مهم، اقداماتی نظیر تدوین کتب درسی، اعمال قوانین و ضوابط تربیتی، ایجاد ساختارهای مدیریتی و آموزشی مانند معاونت پرورشی و معلمان پرورشی، و همچنین زمینه‌سازی برای حضور روحانیون در مدارس و... به عمل آمده است. لکن علیرغم همه این اقدامات سخن این است که آیا عملکرد موجود، تا چه اندازه قرین توفیق بوده است، و چنانچه پاسخ، در حد مطلوب و رضایت بخش نباشد، چه آسیب‌هایی دامن گیر این هدف مهم می‌باشد؟

ب) محدوده مسئله:

عوامل تأثیرگذار بر تربیت دینی دانش‌آموزان، شامل عوامل درونی و بیرونی هستند، عوامل درونی را می‌توان به سه عامل معلم، متون درسی، و ساختار مدیریتی و عوامل بیرونی را نیز به سه دسته عوامل خانواده، دوستان و رسانه تقسیم کرد. بیشترین عنایت این تحقیق به آسیب‌شناسی عوامل درونی معطوف خواهد بود. هر چند به دلیل ارتباط تنگاتنگ و متقابل عوامل درونی و بیرونی با یکدیگر، از پرداختن به عوامل بیرونی نیز در حد ضرورت ناگزیر خواهیم بود.

ذکر این نکته نیز ضروری می‌نماید که به دلیل تأثیرگذاری عوامل درونی در تمامی مقاطع تحصیلی و اشتراک آنها، مقطع تحصیلی به عنوان یک محدوده لحاظ نگردیده است.

ج) جهات مبهم مسئله که نیاز به تحقیق دارد:

برخی از جهات مبهم مسئله که نیاز به تحقیق دارند عبارتند از:

- ۱- بررسی چیستی و ماهیت آسیب‌ها
- ۲- بررسی عوامل مؤثر بر بروز آسیب‌ها
- ۳- راهکارهای پیشگیری از آسیب‌ها

چنانچه این سه عامل که بیانگر مفهوم آسیب‌شناسی هستند روشن شود به بسیاری از پرسش‌های پیش روی، در مسئله آسیب‌شناسی تربیت دینی دانش‌آموزان پاسخ داده خواهد شد.

ضرورت انجام تحقیق:

با گذشت سه دهه از استقرار نظام اسلامی و با وجود تلاش‌های انجام شده، جهت آشناسازی دانش‌آموزان با اصول و مفاهیم دینی و اخلاقی، تحقیقات انجام شده نشانگر آن است که مسأله تربیت دینی از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. هر از گاهی با تأثیرات معکوس نیز همراه گردیده و باعث شده است تا ناکارآمدی‌های مذکور تا حد زیادی در بحران‌آفرینی‌ها و کاستی‌های مشاهده شده، در رفتارهای دینی نسل جوان ما سهم مؤثری داشته باشد. بر این اساس بررسی چرایی عدم وصول به دست آوردهای مطلوب از طریق آسیب‌شناسی عوامل دخیل، ضروری به نظر می‌رسد.

انگیزه‌های انتخاب این مسئله (عوامل مؤثر بر انتخاب مسئله):

تربیت ابعاد گوناگون زندگی انسان از لحظه تولد تا زمان مرگ را شامل می‌شود، و از آنجا که مدرسه یکی از اصلی‌ترین کانونها و نهادهای تأثیرگذار بر فرایند تربیت محسوب می‌شود لذا آسیب‌شناسی تربیت دینی دانش‌آموزان و کشف نقاط ضعف آن، امری است که در فرجام می‌تواند به اعتلای جامعه دینی از رهگذر پرورش نسل آینده منتهی شود.

اهداف تحقیق:

- ۱- آسیب‌شناسی نقش ساختارهای رسمی متولی تربیت دینی دانش‌آموزان، اعم از معلمان و مدیران امور تربیتی.
- ۲- آسیب‌شناسی کتب دینی دانش‌آموزان.
- ۳- آسیب‌شناسی راهبردها و رفتارهای مبتنی بر معلومات گزینی به جای کارکرد گزینی

۱- بررسی نقش تخریبی فلسفه تعلیم و تربیت غربی و الگوپردازی از این فلسفه در نظام آموزش و پرورش

پیشینه تحقیق: (بررسی کتابها، مقالات و پایان نامه‌های انجام شده توسط دیگران در این مسئله)

در این زمینه کتب گوناگونی منتشر شده نظیر:

- نقش معلم در تربیت دینی، نوشته محمد داوودی
- «روش‌های آسیب‌زا در تربیت از منظر تربیت اسلامی»، نوشته محمد رضا قائمی مقدم
- «نگاهی نو به تربیت دینی»، نوشته دکتر خسرو باقری
- «آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد»، نوشته ناصر باهنر و مقالات و پایان نامه‌هایی نظیر:
- «شاخص‌ها و آسیب‌های تربیت دینی»، نوشته سوسن کشاورز
- «نقش تربیتی معلم در فرایند تعلیم و تربیت»، نوشته بهرام محسن پور
- «دین‌گریزی و دین‌گرایی در کلام علی(ع)»، نوشته سید احمد رهنمایی و... را می‌توان نام برد.

امتیاز این تحقیق نسبت به تحقیقات مشابه:

یکی از ویژگی‌های این تحقیق نسبت به تحقیقات مشابه در نگاه جامع به ماهیت، عوامل و راهکاری پیشگیری از آسیب‌های تربیتی در حوزه دانش‌آموزی است و دیگر امتیاز این تحقیق آن است که از طرح مباحث نظری صرف خودداری کرده و به بررسی موضوع از منظر کاربردی می‌پردازد.

سؤال‌های اصلی و فرعی:

الف) سؤال اصلی:

آسیب‌های تربیت دینی دانش‌آموزان چیست و چه عواملی و چگونه منجر به بروز آسیب‌های تربیتی شده و راهکارهای پیشگیری و مبارزه با این آسیب‌ها کدام است؟

ب) سؤال‌های فرعی:

۱- منظور از تربیت دینی چیست؟

۲- آیا تعالیم تربیتی صرفاً نظری هستند یا نقش کاربردی هم دارند؟

۳- تفاوت‌های اساسی تعلیم و تربیت اسلامی با تعلیم و تربیت غربی چیست و چه

آسیب‌هایی از ناحیه الگوگیری فلسفه تربیت غرب، متوجه نظام تعلیم و تربیت ماست؟

۴- مشکلات تربیتی نظام آموزش و پرورش ما کدام است؟

۵- آیا آسیب‌شناسی کتب تربیتی آموزش و پرورش ضرورت دارد؟

فرضیه تحقیق:

۱- متون درسی ما در زمینه تربیت دینی، دارای اشکالاتی است.

۲- ساختارهای متولی امر تربیت، از کارآمدی لازم برخوردار نیستند.

۳- نظام موجود آموزش و پرورش به دلیل شغل محوری، نمی‌تواند در راستای تربیت صحیح

دینی، موفق باشد.

روش تحقیق: (میدانی، کتابخانه‌ای / تاریخی، تحلیلی، توصیفی و...)

روش این تحقیق، کتابخانه‌ای بوده و در تبیین مطالب، با نگاه به نظرات پیشوایان دینی و

دانشمندان اسلامی به تحلیل و توصیف مسئله می‌پردازد.